

ЛУКАШЕНКО Альона Анатоліївна,
доцент кафедри адміністративного
права та процесу Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

УКРАЇНЬСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

Сучасні виклики та загрози, зокрема повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України у лютому 2022 року, зумовлюють необхідність посилення правового захисту української ідентичності, яка є складним соціально-правовим явищем. В умовах правового режиму воєнного стану, коли існує постійна загроза цілісності території, суверенітету, а значна частина викликів пов'язані з дезінформацією, пропагандою та впливами на правову свідомість і правову культуру громадян, українська ідентичність постала не тільки як фактор стійкості, але й як головний елемент національної безпеки України, тому що держава захищає свої цінності. Європейські вектори «єдності у різноманітті» виступають стратегічними орієнтирами на шляху до подолання наслідків збройної агресії, що зумовлює нагальну потребу посилення правового захисту національної ідентичності. За таких умов сучасний характер цієї категорії обумовлений викликами національній безпеці, розвитком постіндустріального суспільства, його цифровізацією, необхідністю збереження культурної та мовної самобутності в умовах глобалізації.

Проблематика нематеріальних цінностей все більше цікавить правову науку та становить значний інтерес наукової спільноти. Зокрема, активізувались дослідження щодо державної мови і конституційної ідентичності – О. Бориславська (2023), О. Никорак (2023); її аксіологічні аспекти – Т. Герасимів (2023); концепції державної ідентичності – В. Ліпкан (2024); правового статусу культурних пам'яток – Н. Калинюк (2025), взаємозв'язку української ідентичності і правової культури – К. Турчанінов (2025). Учасники форуму «Українська конституційна ідентичність в контексті європейської інтеграції», який проходив у Маріуполі (2024), наголосили на історичному досвіді державотворення, збереженні національної самобутності як основи її формування [2]. Попри численні наукові розвідки, проблему української ідентичності як об'єкта правового захисту в умовах воєнного стану можна віднести до малорозроблених, що потребує подальших наукових досліджень.

Конституційні основи захисту української ідентичності закріплені в її Основному законі, якими є статус державної мови, гарантії розвитку національної культури, охорона історичної пам'яті, державні символи та принципи суверенітету. Загалом термін ідентичність (від лат. *Identicus* – однаковий, тотожний) сучасна енциклопедія України трактує як рівнозначність, тотожність, однаковість, пов'язану з життям та діяльністю людини, її досвідом [1]. Енциклопедичні видання відводять важливу роль

методам, критеріям, ознакам ідентифікації з основою на мотивацію, де у філософському розумінні особа усвідомлює себе як ту саму та може це пояснити, процесу ідентифікації індивідуальної та видової ідентичності, приналежності до відповідної групи у соціальному контексті, відображення та спостереження особистості у психології тощо, що підкреслює міждисциплінарний характер означеного терміну. Як бачимо, коріння або генеза української ідентичності вказує на тісний взаємозв'язок з правовою культурою та правовою свідомістю. Найбільш розповсюдженими способами її досягнення у правових дослідженнях знаходимо ім'я, громадянство, дискреційні повноваження, а функціями – соціокультурні та індивідуально-психологічні.

На важливості визначення меж ідентичності, особливо в контексті універсальних цінностей, які покладені за основу в нормах міжнародного права чи права ЄС, наголошує О. Никорак [3, с. 37]. Безперечно, її ослаблення негативно впливає та спроможність держави захищати себе від зовнішніх та внутрішніх загроз, а значні маніпулятивні дії, особливо в інформаційній сфері можуть підривати різні її правові маркери. До них ми відносимо мову, культурну спадщину, історичну пам'ять, символіку і знаки, релігію, традиції, прагнення до свободи і демократії та інше. Якщо ми акцентуємо увагу на історичній ідентичності народу, то, наприклад, слід згадати і про правонаступництво державницьких традицій за часів Української народної республіки. Також не менш важливим в умовах сьогодення постає баланс між можливістю зберегти національні правові традиції та інтегруватися до європейського правового простору, при цьому не збільшуючи або зменшуючи перевагу того чи іншого.

Багатошаровість української ідентичності пояснюється тим, що кожна людина має право поєднувати декілька її видів, що передбачено в положеннях Конституції. Це громадянська, етнічна ідентичність, мовно-культурна, територіально-регіональна, релігійна. З цієї позиції українську ідентичність можна розглядати як динамічну систему, засновану на самоусвідомленні особи або спільноти. Вона виявляється через сукупність різних зв'язків (громадянських, етнічних, мовно-культурних, територіальних, релігійних) у відповідних сферах життєдіяльності суспільства з основою на збереження національної самобутності, які знаходяться у постійному процесі динамічного розвитку та здатні до трансформації, пов'язаної з викликами часу.

Українська ідентичність поєднує інтереси держави та гарантії прав людини і розглядається через виклики національної безпеки, розвиток інформаційного простору, європейські вектори України, зміну в праві акценту на нематеріальні цінності, правові норми та є динамічним процесом. Її правовий захист здійснюється через систему норм різних галузей права, а її правові норми спрямовані на захист державного суверенітету, національних цінностей та національної безпеки держави, водночас залишаючись взаємопов'язаними з міжнародними стандартами прав людини.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія Сучасної України – багатотомне науково-енциклопедичне видання Інституту енциклопедичних досліджень НАН України. URL: <https://esu.com.ua/article-13770>
2. III Маріупольський конституційний форум «Українська конституційна ідентичність в контексті європейської інтеграції»: збірник матеріалів (м. Київ, 4 жовтня 2024 р.). Київ : ВАІТЕ, 2024. 238 с.
3. Никорак О. Ю. Конституційна ідентичність як категорія конституційного права : дис. ... д-ра філософії [спец. 081 – Право] / Львівський національний університет ім. Івана Франка. Львів, 2023. 248 с.

ЛЬВОВА Олена Леонідівна,

старший науковий співробітник відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

МОРАЛЬНІ АСПЕКТИ ДОТРИМАННЯ ПРАВА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

В умовах трансформації сучасних правових систем, зумовленої процесами глобалізації, проблема дотримання права набуває особливої актуальності. Формально-юридичне розуміння дотримання правових норм як результату державного примусу дедалі частіше виявляється недостатнім для забезпечення ефективності правового регулювання та стабільності правопорядку. З огляду на це актуалізується питання складових внутрішньої мотивації суб'єктів права дотримуватися правових норм.

У вітчизняній теорії права дотримання традиційно визначається як форма реалізації права, що полягає в добровільному утриманні суб'єктів від дій, заборонених правовими нормами, а також дотримання передбачає пасивну поведінку суб'єкта незалежно від його бажання [1, с. 420]. Тобто, дотримання норм права значною мірою зумовлюється внутрішнім прийняттям особою правових приписів, своїм внутрішнім переконанням і уявленнями про те, які стандарти поведінки є цінними, справедливими та відповідають моральним засадам суспільства.

У даному разі слід особливо відмітити роль національної ідентичності, яка знаходить своє безпосереднє відображення як у нормах права, так і в переконаннях та уявленнях суб'єкта права про належне, моральне, справедливе, про суспільні цінності, про добро і зло тощо.